

ВІДГУК

на дисертацію Кондратюк Лесі Володимирівни на тему: «Методика розслідування злочинів у сфері земельних відносин», підготовлену на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність обраної теми пов'язана з тим, що потреби практичної діяльності у боротьбі зі злочинністю обумовлюють необхідність розробки нових методик розслідування кримінальних правопорушень або удосконалення існуючих. Критерієм для виділення окремої методики є кримінально-правові або криміналістично значущі ознаки, які обумовлюють особливості розслідування кримінального правопорушення, викликають необхідність формування відповідного теоретичного та практичного інструментарію. Слід підкреслити, що злочини у сфері земельних відносин характеризуються як кримінально-правовими, так і криміналістично значущими ознаками, що обумовлює комплексний характер дослідження.

Як свідчать емпіричні дані, вчинення злочинів у сфері земельних відносин викликає особливий суспільний резонанс. Разом з тим, розглядуваним злочинам притаманний ряд особливих ознак, а їх розслідування супроводжується рядом складнощів, пов'язаних із недоліками кримінального процесуального законодавства, необхідністю вирішення особливих організаційних завдань, забезпечення взаємодії із державними і правоохоронними органами, необхідністю установа системи корупційних зв'язків, подолання протидії розслідуванню, і поряд із вказаним – відсутністю криміналістичних рекомендацій щодо вирішення ряду важливих завдань розслідування. Досудове розслідування злочинів у сфері земельних відносин є складним і трудомістким процесом, який обумовлюється й механізмом їх учинення. Вказані та інші обставини обумовили актуальність теми дисертації Кондратюк Лесі Володимирівни.

Дисертація виконана відповідно до важливих наукових програм, планів, тем. Дослідження виконувалось відповідно до Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України 12 січня 2015 року №5; Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016-2020 роки, затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 03 березня 2016 року; Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015-2019 років (п. 5.16 Додатка 5; п. 7.32 Додатка 7), затвердженого наказом Міністерства внутрішніх справ України від 16 березня 2015 року № 275; теми НДР ОДУВС «Пріоритетні напрямки розвитку та реформування правоохоронних органів в умовах розгортання демократичних процесів у державі» (державний реєстраційний номер 0116U006773), а також загальної наукової теми, що виконується кафедрою кримінального процесу та криміналістики Одеського державного університету внутрішніх справ «Охорона та захист прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження» (0114U004019). Тему дисертації затверджено Вченою радою Одеського державного університету внутрішніх справ 8 листопада 2017 року (протокол № 2).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій полягає у тому, що в дисертації, на підґрунті опрацювання наукових праць з питань кримінального, кримінального процесуального права, криміналістики, судової експертизи, оперативно-розшукової діяльності, аналізу законодавства, узагальнення слідчої, експертної та судової практики, анкетування практичних працівників, поглиблено наукові знання щодо фундаментальних положень криміналістики, розроблено основи методики розслідування злочинів у сфері земельних відносин, надано науково обґрунтовані теоретичні положення та практичні рекомендації щодо особливостей розслідування даного кримінального правопорушення. Авторкою сформульовано низку положень, висновків і пропозицій, важливих у

концептуальному значенні та нових для юридичної науки, принципів для успішного правозастосування.

Достовірність отриманих наукових результатів обумовлена застосуванням як методологічної основи дослідження ряду загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Обрані методи дослідження використовувалися в їх діалектичному взаємозв'язку та взаємозалежності, що забезпечило об'єктивність отриманих результатів. Достовірність отриманих результатів забезпечила належна теоретична основа дисертації, а також достатня емпірична база дослідження, що охоплює результати анкетування 135 працівників оперативних підрозділів та слідчих Національної поліції України в Одеській, Миколаївській, Вінницькій, Рівненській та Волинській областях, вивчення 84 кримінальних проваджень щодо злочинів у сфері земельних відносин, чим забезпечено обґрунтованість і достовірність сформульованих у дисертації наукових положень, висновків, пропозицій і рекомендацій. У процесі дослідження опрацьовано достатню кількість наукових, законодавчих та емпіричних джерел (список використаних джерел включає 190 найменувань).

Отримані висновки відрізняються обґрунтованістю. Дослідженню проблемних питань притаманний авторський підхід, наведення переконливих аргументів під час обґрунтування власної точки зору. Слід відзначити хороший літературний стиль, легкість сприйняття матеріалу, ілюстрування теоретичних положень узагальненими результатами емпіричних досліджень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що за характером та змістом розглянутих питань дисертація є одним із перших комплексних монографічних досліджень проблемних питань з методики розслідування злочинів у сфері земельних відносин. Так, відповідно до вимог наукової новизни авторкою:

вперше:

– на підставі аналізу земельного та кримінального законодавства обґрунтовано, що систему злочинів у сфері земельних відносин утворюють: *по-перше*, злочини економічної спрямованості у сфері земельних відносин; *по-*

друге, злочини екологічної спрямованості у сфері земельних відносин та визначено їх перелік з урахуванням норм чинного кримінального законодавства, а також розроблено криміналістичну класифікацію злочинів у сфері земельних відносин за такими класифікаційними критеріями: а) предмет злочинного посягання; б) спосіб готування, вчинення та приховування злочину; в) особа злочинця; г) особливості формування слідової картини такої злочинної діяльності;

– розроблено комплексну криміналістичну характеристику злочинів у сфері земельних відносин із детальним аналізом та встановленням взаємозв'язків між такими її елементами: *по-перше*, предмет злочинного посягання із виокремленням категорій земель земельного фонду України, а також типових предметів злочинного посягання під час вчинення різних видів злочинів у сфері земельних відносин; *по-друге*, механізм злочинної діяльності із урахуванням посадового становища особи, яка вчиняє злочин, та предметом злочинного посягання; *по-третьє*, особа злочинця із подальшою класифікацією за критеріями наявності владних повноважень та фахової компетенції; *по-четверте*, особливостей слідоутворення залежно від предмета злочинного посягання;

– виокремлена та охарактеризована система обставин, які підлягають з'ясуванню під час розслідування злочинів у сфері земельних відносин, зокрема: обставини, які характеризують механізм чи технологію злочинної діяльності у сфері земельних відносин; обставини, які відображають форму вини та безпосередньої участі особи у реалізації механізму злочинної діяльності; обставини, які характеризують особу злочинця із акцентуванням уваги на встановленні фахових компетенцій та посадових повноважень;

– з урахуванням положень нового кримінального процесуального законодавства виокремлено та проаналізовано основні форми та напрями взаємодії під час розслідування злочинів у сфері земельних відносин з: *по-перше*, оперативними підрозділами; *по-друге*, органами, що здійснюють державний контроль (нагляд) за використанням та охороною земель із

урахуванням їх компетенції та функціональної спрямованості щодо реалізації відповідних повноважень у сфері земельних відносин; *по-третє*, суб'єктами, які володіють спеціальними знаннями, із виокремленням форм та напрямів такої взаємодії у межах кримінальних проваджень розпочатих за різними категоріями злочинів у сфері земельних відносин.

Ряд положень було вдосконалено та набули подальшого розвитку, що знайшло своє підтвердження за змістом дисертації. У дисертації ґрунтовно розкривається зміст зазначених вище положень наукової новизни.

Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, у наукових працях. Основні результати дисертаційного дослідження відображені у 7 публікаціях, з яких 5 – наукові статті, опубліковані у виданнях, перелік яких затверджено Міністерством освіти і науки України як фахові з юридичних дисциплін, та 2 тезах доповідей на наукових та науково-практичних конференціях.

Значення праці для науки і практики полягає в тому, що пропозиції здобувача використовуються та мають перспективу подальшого впровадження при вирішенні ряду завдань у науково-дослідницькій роботі, законотворчому процесі, освітньому процесі закладів вищої освіти України, практичній діяльності правоохоронних органів,.

Оцінка змісту дисертації та її оформлення. Заслугує схвалення структура дисертації, в якій у логічній послідовності від загального до окремого, у межах трьох розділів, які охоплюють які містять вісім підрозділів, висновків, досліджуються визначені питання. Загальний обсяг дисертації становить 239 сторінок, з яких основного тексту 188 сторінок. Список використаних джерел налічує 190 найменувань). Основний текст дисертації доповнюють інформативні додатки.

Дисертація виконана державною мовою, науковим стилем.

Анотація у стислій формі представляє основні тези дисертаційного дослідження, наводить перелік публікацій, в яких викладені основні результати

представленого дослідження. Анотація викладена державною та англійською мовами.

У *вступі* наведено актуальність обраної теми, визначено об'єкт і предмет дослідження, його мету та завдання, визначено наукову новизну, наведено відомості про публікації та апробацію результатів дисертаційного дослідження та ін.

Перший розділ дисертації присвячений комплексному криміналістичному аналізу злочинів у сфері земельних відносин. Висвітлюється сучасний стан наукового забезпечення розслідування даних злочинів (підрозділ 1.1), наводиться криміналістична класифікація злочинів у сфері земельних відносин (підрозділ 1.2), формується криміналістична характеристика злочинів у сфері земельних відносин (підрозділ 1.3).

За змістом підрозділу 1.1 дисертації, аналізуючи стан розробки наукового доробку, здобувачка слушно робить висновок, що «теоретична основа для формування комплексної криміналістичної методики розслідування злочинів у сфері земельних відносин сформована фрагментарно, а теоретичним підґрунтям для її формування є: по-перше, наукові роботи, які присвячені правовому регулюванню земельних правовідносин загалом; по-друге, дослідження присвячені різним видам кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин; по-третє, наукові праці щодо кримінально-правової охорони земельних ресурсів; по-четверте, окремі наукові праці щодо особливостей доказування під час розслідування окремих правопорушень у сфері земельних відносин та організаційно-тактичних особливостей розслідування окремих їх видів» (с. 40-41 дисертації). Варто погодитися із авторкою, і такий висновок ще раз підкреслює актуальність дисертації та необхідність проведення комплексного дослідження.

За змістом підрозділу 1.2. дисертації, формуючи криміналістичну класифікацію злочинів у сфері земельних відносин, здобувачка, на думку офіційного опонента, вірно визначає мету такого дослідження, адже воно спрямовується на вирішення таких завдань: деталізацію характеристики

окремих структурних елементів криміналістичної характеристики таких кримінальних правопорушень; виокремлення типових моделей та технологій злочинної діяльності залежно від пріоритетних класифікаційних критеріїв; конкретизацію системи обставин, які підлягають встановленню під час досудового розслідування кримінальних правопорушень; розроблення практичних рекомендацій щодо організації та планування розслідування; формування практичних рекомендацій щодо організаційно-тактичних особливостей проведення окремих слідчих (розшукових) дій тощо (с. 44-45 дисертації).

Імпонує підхід здобувачки, що за результатами проведених досліджень, з урахуванням положень чинного земельного і кримінального законодавства, а також позицій дослідників, масив кримінально-караних діянь, що посягають на земельні правовідносини, поділяється на дві основні групи: по-перше, злочини економічної спрямованості у сфері земельних відносин; по-друге, злочини екологічної спрямованості у сфері земельних відносин (с. 51 дисертації).

Слушною є думка, що криміналістичну класифікацію злочинів, що вчиняються у сфері земельних відносин, доцільно провести за такими критеріями: предмет злочинного посягання; спосіб готування, вчинення та приховання цих злочинів; особистість злочинців; слідову картину злочинів зазначеної категорії (с. 54 дисертації).

За змістом підрозділу 1.3, який розкриває криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень, імпонує обраний здобувачкою розширений підхід до тлумачення предмету злочинного посягання. Так, авторка зазначає, що відштовхуючись від окресленого у підрозділі 1.2 кола злочинів у сфері земельних відносин і їх кримінально-правових ознак, до предметів злочинного посягання є підстави віднести: 1) земельні ділянки; 2) ґрунтовий покрив (поверхневий шар) земель; 3) розпорядчі документи органів державної влади і місцевого самоврядування; 4) правовстановлюючі документи на землю; 5) документацію із землеустрою; 6) документацію з оцінки земель; 7)

неправомірну вигоду (с. 63 дисертації). Такий підхід є вдалим, адже дозволив авторці комплексно охопити предмет дослідження.

Також авторка обґрунтовано доводить обов'язковість підготовчого етапу у структурі способу злочинної діяльності (с. 75 дисертації), заслуговує на схвалення ґрунтовне висвітлення способів вчинення досліджуваних злочинів у всіх їх різноманітності (с. 76-77 дисертації), а також їх приховування (с. 78-79 дисертації).

Наводяться ґрунтовні дані (теоретичні та емпіричні) щодо соціально-демографічної, соціально-рольової, морально-етичної характеристики осіб, що вчиняють злочини у сфері земельних відносин.

Другий розділ дисертації стосується проблематики організації розслідування злочинів у сфері земельних відносин. Виокремлюються обставини, що підлягають встановленню під час розслідування злочинів у сфері земельних відносин (підрозділ 2.1), формуються типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування злочинів (підрозділ 2.2), наводяться форми та напрями взаємодії за даних умов (підрозділ 2.3).

За змістом підрозділу 2.1. «Обставини, які підлягають встановленню під час розслідування злочинів у сфері земельних відносин», авторка слушно відзначає, що існують факти і обставини, що мають важливе криміналістичне значення, які формально не охоплюються межами предмета доказування відповідно до формулювань, наведених у ст. 91 КПК України (с. 96 дисертації).

За змістом підрозділу 2.2. «Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування злочинів у сфері земельних відносин», опрацьовані здобувачкою кримінальні провадження дозволили виокремити декілька типових слідчих ситуацій, які виникають на початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин. Привертають увагу такі із них: 1) кримінальне провадження розпочато за результатами роботи оперативних підрозділів. У даному випадку, кримінальні провадження найчастіше розпочинаються за матеріалами підрозділів стратегічних розслідувань, які документують посадові та корупційні кримінальні правопорушення, зокрема й

ті, що пов'язані із порушенням правовідносин у земельній сфері. У той же час, необхідно звернути увагу, що така слідча ситуація може мати два різновиди: по-перше, оперативними підрозділами здійснювалось документування злочину у сфері земельних відносин; по-друге, оперативними підрозділами здійснювалось пріоритетне документування посадової чи корупційної злочинної діяльності, а злочинна діяльність у сфері земельних відносин документувалась як факультативна складова та елемент комплексної злочинної діяльності; 2) кримінальне провадження розпочато внаслідок виявлення факту злочину у сфері земельних відносин під час розслідування іншого кримінального провадження. Така слідча ситуація виникає, як правило, під час розслідування посадових та/або корупційних кримінальних правопорушень; 3) кримінальне провадження розпочато за результатами проведення документальних перевірок контролюючими органами. Такі перевірки, як правило здійснюються у межах реалізації положень Закону України «Про державний контроль за використанням та охороною земель». За змістом підрозділу 2.2. розкриваються особливості дій за умов таких слідчих ситуацій.

У підрозділі 2.3. розкриваються форми та напрями взаємодії під час розслідування злочинів у сфері земельних відносин. Наприклад, виходячи з положень чинного кримінального процесуального та земельного законодавства, здобувачка виділяє три основні напрями взаємодії слідчого з контролюючими органами під час розслідування злочинів у сфері земельних відносин: 1) взаємодія під час розгляду матеріалів перевірок контролюючих органів, направлених до правоохоронних органів; 2) взаємодія під час призначення перевірок додержання вимог земельного законодавства при проведенні досудового розслідування; 3) взаємодія зі співробітниками контролюючих органів під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій (с. 132-133 дисертації).

За змістом підрозділу виокремлюються процесуальні та непроцесуальні форми взаємодії різних компетентних суб'єктів.

Третій розділ дисертації висвітлює тактичні особливості розслідування злочинів у сфері земельних відносин.

Наводяться тактичні особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій (підрозділ 3.1), виокремлюються особливості використання спеціальних знань під час розслідування даних злочинів (підрозділ 3.2).

За змістом підрозділу 3.1. авторкою акцентовано увагу на проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів у сфері земельних відносин, специфікою з яких відрізняються: огляд місцевості, приміщення, речей і документів (ст. 237 КПК України), допит свідків, потерпілих, підозрюваних (ст. 224 КПК України), обшук (ст. 234 КПК України), слідчий експеримент (ст. 240 КК України), а також проведення земельно-технічної, земельно-оціночної, екологічної та інших видів судових експертиз (ст. ст. 242-245 КПК України). Запропоновано низку тактичних операцій з метою вирішення поставлених завдань. Вказані пропозиції, на думку офіційного опонента, є обґрунтованими. Позитивно сприймається, що за змістом підрозділу наводиться значна кількість прикладів з практики.

У підрозділі 3.2. «Особливості використання спеціальних знань під час розслідуванні злочинів у сфері земельних відносин» розкриваються три їх форми: 1) самостійне використання спеціальних знань слідчим; 2) участь у кримінальному провадженні спеціаліста; 3) проведення експертизи.

Значна увага за змістом підрозділу була звернена на проведення судової експертизи, що має ключове значення для встановлення криміналістично значущої інформації в розслідуванні злочинів у сфері земельних відносин.

На звершення кожного підрозділу у дисертації формуються лаконічні висновки. Заслужують схвалення узагальнені висновки, які є логічним підсумком зробленої роботи.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. За результатами аналізу роботи встановлено, що при використанні ідей, думок і матеріалів інших авторів, здійснено посилення на їхні публікації. Досить повно Л.В. Кондратюк викладено зміст власних досліджень. Викладене дозволяє

констатувати, що авторкою не допущено порушень вимог академічної доброчесності.

Реального або потенційного конфлікту інтересів у офіційного опонента щодо здобувача, його наукового керівника та інших членів разової ради немає.

Проведене здобувачкою дослідження є **завершеним**, його вивчення дозволяє зробити висновок про належний рівень проведеного дослідження, за результатами котрого сформовані теоретичні положення, пропозиції до законодавства, практичні рекомендації, що розкривають зміст криміналістичної методики розслідування злочинів у сфері земельних відносин. Оформлення дисертації відповідає встановленим вимогам.

Вивчення змісту дисертації свідчить і про окремі положення, які мають дискусійний характер чи вимагають додаткового обґрунтування під час захисту. Зокрема:

1. У підрозділі 1.2. дисертації здобувачка формує криміналістичну класифікацію злочинів у сфері земельних відносин. З криміналістичного аспекту, таку класифікація включає критерії: предмет злочинного посягання; спосіб готування, вчинення та приховання цих злочинів; особистість злочинців; слідова картина злочинів зазначеної категорії (с. 54 дисертації). Однак, поза увагою авторки залишився такий криміналістичної характеристики злочинів у сфері земельних відносин, відомості про які теж доцільно використати при побудові криміналістичної класифікації, як обстановка вчинення злочину, з акцентуванням уваги на таких її складових як час, місце та умови вчинення.

2. За змістом підрозділу 1.2., здобувачка приділяє увагу класифікації злочинів у сфері земельних відносин за такою підставою як «особливості механізму слідоутворення». Виокремлюються злочини, що залишають матеріальні сліди та злочини, факт вчинення яких знаходить відображення в документах (с. 59 дисертації). Проте, поза увагою здобувачки при побудові вказаної класифікації залишилися електронні (цифрові) сліди, які на даному етапі суспільного розвитку, стають все більш поширеними та мають різноманітні форми виразу. Це ж стосується і підрозділу 1.3., де розкриваючи

криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень, авторка не приділила належну увагу електронним (цифровим) слідам (с. 79-80 дисертації).

3. За змістом підрозділу 2.1. «Обставини, які підлягають встановленню під час розслідування злочинів у сфері земельних відносин», здобувачка, аналізуючи положення ст. 91 КПК України, визначаючи предмет доказування слушно зауважує, що наведеним переліком такі обставини не вичерпуються. Авторка продовжує роздуми, що «виходячи з специфіки злочинів у сфері земельних відносин, до обставин, що підлягають встановленню, *але не відносяться до предмета доказування*, слід, зокрема, віднести: особливості предмета злочинного посягання, підготовчих дій та дій з приховання слідів злочину; характер взаємовідносин особи, що вчинила злочин, та потерпілого; особливості слідової картини; причинний зв'язок між діями злочинця та наслідками, що сталися; ряд інших фактів і подій, які прямо не зазначені у кримінально-процесуальному законодавстві і відповідних статтях кримінального кодексу, але сприяють їх доведенню» (с. 97 дисертації). На думку офіційного опонента, визнаючи важливість перелічених обставин, які підлягають встановленню під час розслідування злочинів у сфері земельних відносин, варто вести мову не про те, що вони *«не відносяться до предмета доказування»*, а про те, що вони – доповнюють зміст предмету доказування, у тому числі – криміналістично значимою інформацією.

4. У підрозділі 2.3. розкриваються форми та напрями взаємодії під час розслідування злочинів у сфері земельних відносин. Здобувачка розкриває численні напрями і форми взаємодії як у процесі внутрішньої (у межах практичного правоохоронного підрозділу), так і зовнішньої взаємодії (із Державною службою з питань геодезії, картографії та кадастру (Держгеокадастр), Державною екологічною інспекцією України та ін.). Враховуючи досить складну систему взаємодіючих суб'єктів, особливості вирішуваних ними завдань у межах компетенції, виникає запитання: чи запропоновані дослідницею пропозиції щодо оптимізації та підвищення

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

1. Дисертація **Кондратюк Лесі Володимирівни** на тему «**Методика розслідування злочинів у сфері земельних відносин**», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням щодо формування теоретико-методологічних та праксеологічних засад комплексної криміналістичної методики розслідування злочинів у сфері земельних відносин.

2. Дисертація «**Методика розслідування злочинів у сфері земельних відносин**», за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 Право та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами і доповненнями) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її авторка **Кондратюк Леся Володимирівна** заслуговує присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

**Офіційний опонент –
професор кафедри криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор**

Юлія ЧОРНОУС

